

شورای عالی حوزه علمیه قم
مرکز مدیریت حوزه علمیه خواهران
حوزه علمیه الزهرا (س)
شهرستان شیراز - سطح ۲

موضوع :

بررسی تعزیه در ایران

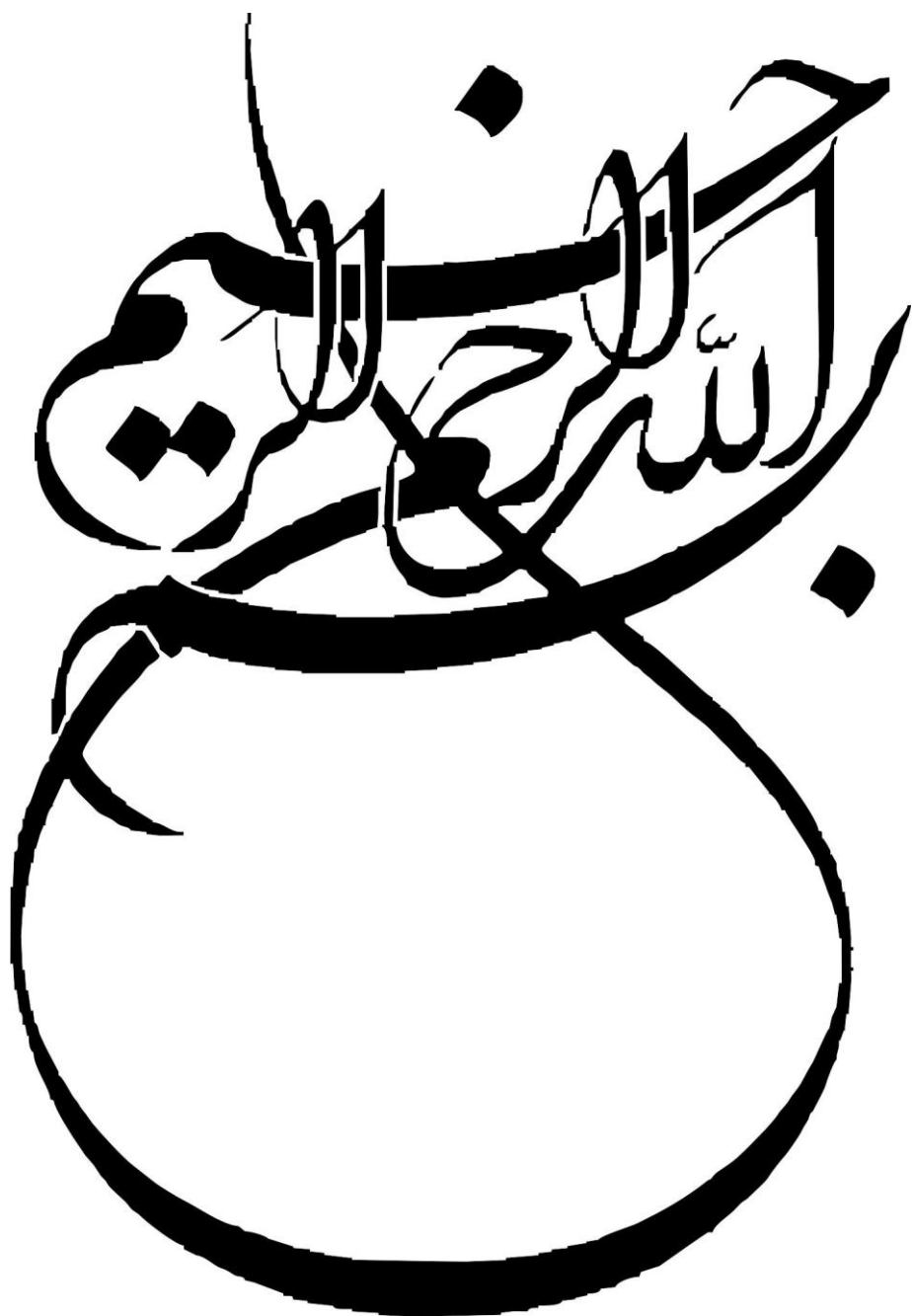
استاد راهنما:

سرکار خانم رضوی

پژوهشگران:

طاهره گلشن - زهرا محمدی - زهرا رامی جبه دار

پاییز ۹۲

شورای عالی حوزه علمیه قم
مرکز مدیریت حوزه علمیه خواهران
حوزه علمیه الزهرا (س)
شهرستان شیراز - سطح ۲

موضوع :

بررسی تعزیه در ایران

استاد راهنما:

سرکار خانم رضوی

پژوهشگران:

طاهره گلشن - زهرا محمدی - زهرا رامی جبه دار

پاییز ۹۲

چکیده

اساس و شالوده تعزیه یا شبیه خوانی در ایران به ماجرای عاشورای ۶۱ هجری و شهادت امام حسین علیه السلام و یاران با وفای او در دشت نینوا یا کربلا مربوط می شود و برای اولین بار در دوران دیلمیان و به ویژه در زمان حکومت عضد الدوله دیلمی در محله کرخ بغداد مراسم عزاداری امام حسین علیه السلام و واقعه کربلا به نمایش و به تصویر کشیده شد. به همین ترتیب هرگاه حکومت شیعی روی کار می آمد وضعیت بهتر می شد و خاندان آل بویه و علویان توجه خاصی به محرم داشتند. دوران زندیه هم دوران خوبی بوده است گرچه دولت آنها مستعجل (زودگذر) بوده است و حکومت افشاریه و خصوصاً نادر از مردم خواست که شیعه را به عنوان رکن پنجم بپذیرند و چنین شد تا نوبت به دست قاجار رسید. در اواخر عهد صفویه در مکانهایی که مرکز تجمع و فعالیتهای گوناگون روزانه مردم بودند مانند میدانها، چهارسوها، گورستانها، کاروانسراها، قهوه خانه ها، صحن امامزادگان و مقابر بزرگان و صحن حیات برخی از مساجد و بعدها در محلهای مخصوص و معینی برای برگزاری تعزیه و شبیه خوانی ساخته شد که این محله را تکیه می نامیدند. در نهایت تعزیه یکی از معدود تاثیرهای نمایشی بوده که فرم و محتوایش متناسب و جدی بوده است (کل یوم عاشورا و کل عرض کربلا) یعنی محدود به یک زمان و مکان نبوده و نیست رنگها دارای معنای خاص خود، مثلاً رنگ قرمز به معنای خون و رنگ سبز بعنوان روشنائی و نور است یا یک دور زدن شمر در روی سن یعنی یک دور حرکت به زمین حادثه، همه اینها جنبه سمبلیک و نهادین دارد و بیننده هم این حرکتها را بصورت قراردادی در ذهن خودش قبول می کند و به مفاهیم آن پی می برد. تعزیه به زبان وادبیات عامه مردم بسیار نزدیک بوده و در نهایت در تهییج احساسات و آگاهی آنان به واقعیات و ایجاد انسجام و وحدت رویه، شدت ارادت علاقه مندان به ائمه علیهم السلام بویژه حضرت ابا عبدالله الحسین و مصائب وارده فاجعه کربلا مفید بوده است.

کلید واژه: تعزیه، شبیه، تعزیه خوانی، شبیه خوانی، عزاداری، سوگواری.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	 مقدمه
۳	 فلسفه عزاداری بر اهل بیت علیهم السلام
۳	 • محبت و دوستی
۴	 • انسان سازی
۴	 • جامعه سازی
۴	 • انتقال دهنده فرهنگ شیعی به نسل بعد
۵	 سابقه عزاداری برای امام حسین علیه السلام در زمان امامان علیهم السلام
۵	 • عزاداری امام سجاد علیه السلام
۵	 • عزاداری امام موسی کاظم علیه السلام
۵	 • عزاداری امام رضا علیه السلام
۵	 • عزاداری امام زمان (عج)
۶	 عزاداری امام حسین(ع) در ایران
۷	 عزاداری امام حسین(ع) در جهان
۱۰	 عزاداری جنیان برای اباعبدالله علیه السلام
۱۰	 تعزیه در لغت و اصطلاح
۱۱	 شبیه خوانی

پی نوشت:

۱. المحبة فی الكتاب و السنة، ص ۱۶۹ - ۱۷۰.
۲. بحار الانوار، ج ۴۴، ص ۲۸۷.
۳. امالی، ص ۳۰۵.
۴. بحار الانوار، ج ۴۴، ص ۱۴۵.
۵. بحار الانوار، ج ۴۵، ص ۲۰۷.
۶. حسین، نفس مطمئنه، ص ۵۶.
۷. بحار الانوار، ج ۴۴، ص ۲۸۴.
۸. بحار الانوار، ج ۱۰۱، ص ۳۲۰.
۹. اشک حسینی، سرمایه شیعه، ص ۶۶.
۱۰. دائرة المعارف تشیع، تهران، مؤسسه دائرة المعارف تشیع، چ ۱، ۱۳۷۱، ج ۳، ص ۴۶۳.
۱۱. همان، ج ۳، ص ۴۶۳.
۱۲. تاریخ الکوفه، کامل سلمان حیدری، نجف، چ ۱، ۱۳۴۹ ق، ص ۱۰۸.
۱۳. تاریخ النیاحه، ج ۲، ص ۵۹.
۱۴. عزاداری سنتی شیعیان: سید حسین معتمدی، قم، عصر ظهور، چ ۱، ۱۳۷۸، ج ۱.
۱۵. تاریخ النیاحه، ج ۲، ص ۴۶.
۱۶. همان، ص ۴۸.
۱۷. مجموعه مقالات دومین کنگره بین المللی امام خمینی (ع) در فرهنگ عاشورا، دفتر دوم، تهران، دفتر تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ع)، چ ۱، ۱۳۷۶، دفتر دوم صص ۱۱۱-۱۱۲.
۱۸. دایرة المعارف تشیع، ج ۳، ص ۱۱۹.

۱۹. تاریخ تفکر اسلامی در هند، عزیز احمد، برگردان، تقی لطفی و محمد جعفر یاحقی، تهران، کیهان، چ ۱، ۱۳۶۶، ص ۳۲۰.
۲۰. مجموعه مقالات دومین کنگره امام خمینی و فرهنگ عاشورا، دفتر دوم، ص ۱۱۴.
۲۱. همان، ص ۱۱۴.
۲۲. دائرة المعارف الاسلامیة الشیعة، حسین الامین، سوریه، دار التعارف للمطبوعات، ج ۲، ص ۳۵۶.
۲۳. دائرة المعارف تشیع، ج ۳، ۳۸۹.
۲۴. دائرة المعارف الاسلامیة الشیعة، حسین الامین، سوریه، دارالتعارف للمطبوعات، چ ۱، ۱۳۱۶ق، ج ۳، ص ۳۵۷.
۲۵. تاریخ النیاحه، ج ۲، صص ۷۰-۷۲.
۲۶. لهوف، ص ۲۷۳.
۲۷. لغت نامه دهخدا، ج ۵.
۲۸. معارف و معاریف دایرة المعارف جامع اسلامی، ج ۲، ص ۴۴۹.
۲۹. فرهنگ عاشورا، ص ۱۲۰.
۳۰. تعزیه هنر بومی پیشرو ایران.
۳۱. درآمدی بر نمایش و نیایش در ایران، جابر عناصری، ص ۸۶.
۳۲. فرهنگ عاشورا، ص ۱۲۵.
۳۳. همان، ص ۱۲۷.
۳۴. پرسش ها و پاسخ های برگزیده ویژه محرم، ص ۱۷۶.
۳۵. کلاته، «کهن ترین سوگواری مذهبی»، روزنامه تهران امروز، ۱۸.
۳۶. همایونی و صباحی، «سرواژه: تعزیه (یا شبیه خوانی)»، دانشنامه جهان اسلام، ۷.
۳۷. کلاته، «کهن ترین سوگواری مذهبی»، روزنامه تهران امروز، ۱۸.

۳۸. ستایشگر، واژه‌نامه موسیقی ایران زمین، ۲۲۶-۲۴۴.
۳۹. ابن کثیر، بدایه و النهایه، ۱۱: ۲۴۳، ۲۵۳-۲۵۴.
۴۰. کلاته، «کهن‌ترین سوگواری مذهبی»، روزنامه تهران امروز، ۱۸.
۴۱. همان.
۴۲. همان.
۴۳. بخش تاریخ ایران و جهان تبیان .
۴۴. کلاته، «کهن‌ترین سوگواری مذهبی»، روزنامه تهران امروز، ۱۸.
۴۵. همان.
۴۶. چینی‌چیان و قربان‌نژاد، «تعزیه متولی ندارد»، روزنامه شرق، ۱۶.
۴۷. همان.
۴۸. همان.
۴۹. همان.
۵۰. همان.
۵۱. همان.
۵۲. همان.
۵۳. همان.
۵۴. همان.
۵۵. کلاته، «کهن‌ترین سوگواری مذهبی»، روزنامه تهران امروز، ۱۸.
۵۶. همان.
۵۷. همان.
۵۸. مقاله تاریخ تعزیه و شبیه خوانی در ایران، غلامعلی یازرلو، مرکز عالی فرهنگ و ارتباطات.

۵۹. همان.

۶۰. یک حسینیہ اشک، ص ۳۳.

۶۱. یک حسینیہ اشک، تحلیل و بررسی شبیه خوانی، ص ۱۷-۱۸.

۶۲. اجوبه استفتائات، س ۱۴۴۰ و مکارم، استفتائات، ج ۱، س ۵۷۲ و ۵۷۳.

۶۳. صافی، جامع الاحکام، ج ۲، س ۱۵۹۹.

۶۴. امام، استفتائات، ج ۲، مکاسب محرمه، س ۴۵؛ خامنه ای، اجوبه الاستفتائات، س ۱۱۶۱؛ فاضل،

جامع المسائل، ج ۱، س ۹۸۸ و ۲۱۷۶.

۶۵. مکارم، استفتائات، ج ۱، س ۵۱۶ و ۵۲۱، نوری، استفتائات، ج ۲، س ۵۷۱؛ تبریزی، استفتائات، س

۲۰۱۹، سیستانی، موسیقی، س ۲۴.

۶۶. صافی، توضیح المسائل، ۲۸۳۳م.

۶۷. امام، استفتائات، ج ۲، مکاسب محرم، س ۲۷ و ۳۶؛ خامنه ای، اجوبه استفتائات، س ۱۴۴۱، مکارم،

استفتائات، ج ۱، س ۵۱۶؛ نوری، استفتائات، ج ۲، س ۶۰۴ و ۵۹۶ و ج ۱، س ۴۴۸؛ تبریزی، استفتائات،

س ۲۰۰۹ و صراط النجاة، ج ۶، س ۱۴۷۷؛ فاضل، جامع المسائل، ج ۱، س ۲۱۷۴.

۶۸. صافی، جامع الاحکام، ج ۱، س ۱۶۰۲ و توضیح المسائل، ۲۸۳۳؛ دفتر: بهجت.

فهرست منابع

- * قرآن، ترجمه ناصر مکارم شیرازی، قم، فاضل، ۱۳۸۹.
۱. ابن طاووس، علی بن موسی، اللهوف علی قتلی الطفوف، لهوف متن کامل عربی فارسی همراه با قیام مختار ثقفی (مختارنامه)، ترجمه محمد اسکندری، تهران، انتشارات پیام عدالت، ۱۳۹۰.
۲. پرسش ها و پاسخ های برگزیده ویژه محرم، گروه مولفان، دفتر نشر معارف، ۱۳۸۵.
۳. حاتمی، داود، تعزیه هنر بومی پیشرو ایران، تهران، شرکت انتشارات علمی و فرهنگی، ۱۳۶۷.
۴. حسینی دشتی، سید مصطفی، ج ۲، معارف و معاریف، تهران، موسسه فرهنگی آرایه، ۱۳۸۵.
۵. خامنه ای، علی، اجوبه استفتائات، تهران، الهدی، ۱۳۸۱.
۶. سفینه البحار و مذیته الحکمه و الاثار، تألیف عباس قمی، بی جا، ناشر دارالاسوه للطباعه و النشر، ۱۴۲۲ه.ق.
۷. شیخ صدوق، امالی، بیروت، موسسه الوفا، چاپ دوم، ۱۴۰۱ق.
۸. عالمی، محمدعلی، حسین، نفس مطمئنه، تهران، انتشارات امیری، چاپ اول، خرداد ۱۳۷۲ش.
۹. لغت نامه دهخدا، ج ۵، تألیف علی اکبر دهخدا، موسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران.
۱۰. مجلسی، محمدباقر بن محمدتقی، بحارالانوار، تهران، مکتبه الاسلامیه، ۱۳۶۲.
۱۱. محدثی، جواد، فرهنگ عاشورا، قم، نشر معروف، ۱۳۸۵.
۱۲. محمدی ری شهری، محمد، المحبه فی الکتاب و السنه، بیروت، دارالحديث للطباعه و النشر، چاپ اول، ۱۴۲۱ق، ۲۰۰۰م.
۱۳. مکارم شیرازی، ناصر، استفتائات جدید.
۱۴. نیشابوری، عبدالحسین، اشک حسینی، سرمایه شیعه، قم، انتشارات دلیل ما، چاپ دوم، بهار ۱۳۸۰ش.
۱۵. حاجی آبادی، مسعود، یک حسینیّه اشک، انتشارات هلیاتوس ۱۳۸۴.